

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Column: Het paspoort. Meer dan een reisdocument

Auteur: Didi van Loenen

Verschenen in Skript Historisch Tijdschrift, jaargang 48.2, pp. 49-50.

© 2026 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

HET PASPOORT

MEER DAN EEN REISDOCUMENT

Didi van Loenen

Wie op reis gaat, neemt mee: het paspoort. Het Nederlandse paspoort wordt beschouwd als een van de 'sterkste' paspoorten ter wereld. Bij de Henley Passport Index (HPI), een ranglijst gebaseerd op het aantal landen waar een paspoortbezitter zonder visum naartoe mag reizen, prijkt Nederland nog altijd op een gedeelde vierde plek. Voor de Nederlander geeft het paspoort, in veel gevallen, toegang tot 185 landen.¹ Dit betekent een enorme vrijheid om te reizen. Maar vrij reizen is geen vanzelfsprekendheid. Achter het paspoort gaat meer schuil dan enkel de functie van een reisdocument. Een sterk paspoort als het Nederlandse is het gevolg van een open reisbeleid, politieke stabiliteit en diplomatieke banden. Het wordt daarmee een machtsymbool van wie waar welkom is en wie niet. Nu de diplomatieke banden in de geopolitiek verzwakken en de grenscontroles worden aangescherpt, resteert de vraag hoeveel ons paspoort de komende tijd nog waard is.

In de geschiedenis van het Nederlandse paspoort valt een patroon van fluctuatie te ontwaren. Invoering en afschaffing van het paspoort zijn veelal het gevolg van oorlogs- of vreedetijd. Zo werd het paspoort – toen nog enkel voor de welgestelden – in de tijd van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden verplicht voor het reizen tussen Nederlands en vijandelijk gebied. In tegenstelling tot vandaag moesten juist vreemdelingen uit het vijandelijk gebied bij hun aankomst een Nederlandse pas hebben.²

Het moderne paspoort zoals wij dat vandaag de dag kennen, stamt uit de Bataafs-Franse tijd. De paspoortwet uit 1813, waarbij het paspoort verplicht werd voor iedere burger, kwam voort uit een sentiment van wantrouwen tegen de voormalige Franse heersers. Het moderne paspoort was hierbij ook nauw verbonden met het nationalisme en werd nu pas echt een identificatiemiddel. Het document vormde een middel voor de staat om het onderscheid tussen staatsburgers en vreemdelingen scherper te trekken en vermeldde onder meer kenmerken als 'gestalte', 'oogen' en 'byzondere tekenen'. In de praktijk beschikten de meeste burgers niet over een paspoort en was vrij reizen toch mogelijk. Een paar jaar later zorgde een stabielere politieke en militaire situatie, in combinatie met het liberalisme, er weer voor dat in het heel West-Europa een zogenaamde 'pasvrijheid' gold.³ Pas met de komst van de Eerste Wereldoorlog werd de paspoortplicht permanent en kwam er daarmee een definitief einde aan vrij reizen. Hoewel er na de oorlog pogingen werden ondernomen om vrij reizen weer mogelijk te maken door Europa, zorgde onderling wantrouwen tussen de mogendheden er wederom voor dat de grenscontroles en paspoortplicht bleven.⁴

De mogelijkheden die het paspoort voor een burger biedt, zijn vaak een weergave van de diplomatieke banden van diens land. Een goed voorbeeld is het Verdrag van Schengen, dat in 1985 gesloten werd tussen de Benelux, West-Duitsland en Frankrijk met als doel de paspoort- en grenscontroles aan de Europese binnengrenzen op te heffen. Naast alle praktische voordelen die het Verdrag teweeg

moest brengen, is het een helder diplomatiek signaal: de deur staat open voor onze bondgenoten en blijft (deels) gesloten voor de vijand. Inmiddels vallen er 29 Europese landen onder het Schengengebied, maar begint het verdrag te kraken. Steeds meer Schengenlanden, waaronder Nederland en Duitsland, stellen toch grenscontroles in en varen zo hun eigen koers. Waar in tijden van onrust diplomatieke samenwerking vereist zou moeten zijn, neemt individualistisch en nationalistisch belang juist toe. Deze beweging valt ook terug te zien in het toenemende aantal grenscontroles en daarmee de opnieuw scherpere paspoortplicht.

Vrij kunnen reizen en daarmee de waarde van het paspoort zijn dus altijd het gevolg van geopolitieke omstandigheden. Een parallel met het heden is dan ook gemakkelijk te trekken. Kijk bijvoorbeeld naar de Verenigde Staten. Nu het land in politieke instabiliteit verkeer, zijn diplomatieke banden verwaarloost en een streng immigratie- en reisbeleid doorvoert, wordt dit ook weerspiegeld in de nieuwe positie die het Amerikaanse paspoort op de HPI inneemt. Waar Amerika in 2014 nog een gedeelde eerste plaats genoot met het Verenigd Koninkrijk, is het nu gekelderd naar de tiende plek.⁵ Het gevolg: veel (rijke) Amerikanen proberen een paspoort van een tweede nationaliteit aan te vragen. Het paspoort representeert dus niet enkel de mogelijkheid om vrij te kunnen reizen en de diplomatieke banden van een land, maar zegt bovenal iets over de interne stabiliteit van het land zelf.

De vraag resteert wat de huidige geopolitiek betekent voor de waarde van het Nederlandse paspoort. Staan wij deze zomer langer aan de grens om het vakantieland binnen te komen, omdat het onderlinge vertrouwen tussen onze wereldleiders reeds is afgenomen? De tijd zal het leren. Tegelijkertijd heeft het Nederlandse paspoort niet voor niets zo'n sterke positie verworven. Daarom zullen de deuren van andere landen niet plots dichtvallen, maar het is hierbij belangrijk om te onthouden dat deze ook niet zomaar openstaan. Naast de mogelijke vakantiestempels brengt ons bordeauxrode boekje dus ook een hoop privilege met zich mee.

Didi van Loenen volgt de bachelor geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en is redacteur bij *Skript Historisch Tijdschrift*. Haar historische interesses richten zich op migratie en kolonialisme.

Eindnoten

- 1 Henley & Partners, <https://www.henleyglobal.com/passport-index> (geraadpleegd 7 april 2026).
- 2 R. Tijn, 'Nederlandse paspoorten. De politiek van reizen en de identificatie van personen', *Amsterdam sociologisch tijdschrift* 17:1 (1990) 78-79.
- 3 Ibidem, 81-83; D. Heijink, 'Wanneer en waarom is het paspoort ingevoerd?', NRC, <https://www.nrc.nl/nieuws/2010/05/20/wanneer-en-waarom-is-het-paspoort-ingevoerd-11891451-a1378499> (geraadpleegd 6 april 2026).
- 4 IsGeschiedenis, <https://isgeschiedenis.nl/nieuws/geschiedenis-van-het-paspoort-in-nederland> (geraadpleegd 8 april 2026).
- 5 CNBC, <https://www.cnbc.com/video/2026/02/20/why-people-from-wealthy-countries-are-seeking-second-passports.html> (geraadpleegd 5 april 2026).